

La Fiesta del Chivo

Mario Vargas Llosa, Madrid, Alfaguara (2000)

פורסם במוסף "ספרים", הארץ, אוקטובר 2001

ליאו קורי

"דמותו של הרודן היא לעולם דמות אקטואלית באמריקה הלטינית". כך קבע מריו וארגס יוסה באחד הראיונות הרבים שליוו את יציאתו המתקשרת לאור של ספרו האחרון: "המסיבה של התיש". הספר עוסק בדמותו ובתקופתו של רפאל לָאונידס טרוחיו (Trujillo), אשר עלה לשלטון ברפובליקה הדומיניקנית ב-1930 בהפיכה צבאית, ושלט ביד רמה ובאכזריות חסרת מעצורים בבני עמו עד מותו בידי מתנקשים ב-1961.

מי שמחפש תימוכין לקביעתו של וארגס יוסה די אם יתבונן באוסף המרשים של רומנים שנכתבו ע"י מיטב סופרי היבשת, ושבמרכזם דמותו של רודן. כך למשל, "הסתיו של הפטריארך", מאת גבריאל גרסייה מרקס, "El Señor Presidente" מאת מיגל אנחל אסטוראס, "El Recurso del Método" מאת אלחו קרפנטייר, ו"Yo, El Supremo" מאת אאוגוסטו רואה באסטוס, ועוד. וארגס יוסה מוסיף עתה תרומה חדשה וחשובה לז'אנר, אשר למעשה מוכר לו היטב גם מן העבר, שכן, עוד ב-1969, באחד מספריו הידועים, "דו-שיח בקתדרלה", הוא עסק בדמותו ובתקופתו של מנואל אודרייה, ששנות הדיקטטורה שלו (1948-56) היו שנות נעוריו של וארגס יוסה עצמו בפרו.

לכל רומן-רודנים לטינו-אמריקאי ייחודיות משלו. כל סופר בוחר את מידת הזיהוי של גיבור ספרו עם דמות היסטורית אמיתית, עם קריקטורה או עם תערובת של רודנים שונים שחיו במדינות שונות ובתקופות שונות. כך גם באשר למיקום העלילה ולמידת ההצמדות לרצף ההיסטורי האמיתי של האירועים. וארגס יוסה נוקט, כהרגלו, גישה ריאליסטית בוטה שנשענת על התרחשויות ודמויות היסטוריות אמיתיות. הספר מבוסס על מחקר היסטורי מדוקדק וקפדני, על ביקורים רבים באי, ועל שיחות ארוכות עם דומיניקנים מכל שכבות האוכלוסייה, שחיו תחת עריצותו של טרוחיו. אבל וארגס יוסה איננו בשום אופן היסטוריון ואין ספרו מתיימר להיות כרוניקה היסטורית מתועדת, אלא רומן. רומן משובח, שהקורא בולע באחת ומתקשה לשים בצד עד אשר יגיע לסופו. הקורא גם מתקשה לדעת, בעת הקריאה, היכן עובר הגבול הדק בין מציאות היסטורית לבין דמיון ספרותי, מי מהדמויות בדויות ואילו מן האירועים אכן התקיימו בדיוק כמתואר.

דמותו ההיסטורית של טרוחיו, כמובן, זוכה לטיפול מועדף ומדוקדק בספר, ואנו מתוודעים מקרוב לכל פן ופן בחייו: מחשבותיו, הרגליו היומיומיים, יחסו לבני משפחתו, לבניו ולאישותו, תאוותו המינית שלא ידעה שובע ושזיכתה אותו בכינוי "התיש". אנו מתוודעים לאיש אכזר חסר עכבות, שדאג לחיסול מידי של אויביו, האמיתיים והמדומים, ולליבו בלתי-פוסק של תככים ויריבויות בין מקורביו. טרוחיו אהב לשכב עם נשות שריו ובברכתם המלאה, רק כדי להשפיל אותם עד עפר ולהראות כמה נמוך יכל להוריד אותם בחיפושם המתמיד אחר קרבתו ואישורו. את שמה של הברירה סנטו דומינגו שינה כדי לקרוא לה על שמו, ועוד בימי חייו הוקמו בעיר לא פחות מאשר 1870 פסלים לכבוד "מיטיב האומה", "גאון השלום", "אבי המולדת החדש", "המצביא הבלתי-מנוצח" ותיאורי שבח רבים נוספים. את בנו הבכור, ראמפיס, מינה לגנרל בגיל 10, בטקס צבאי מלא אליו הוזמנו לא רק שרים ופקידי השלטון, אלא גם ראשי הכנסייה ושגרירי כל המדינות הזרות.

אך כאמור, אין כוונתו של וארגס יוסה לכתוב ספר היסטורי ובוודאי לא ביוגרפיה של טרוחיו. זהו ספר על תופעת הרודן הכל-יכול, הדמות הנצחית בתולדות אומות לטינו-אמריקה, ועל המנגנונים הפסיכולוגיים-חברתיים שמאפשרים את קיומו למשך תקופות ארוכות כל כך. וארגס יוסה מתאר בפרוטרוט ובעין חודרנית, איך טרוחיו השתלט על בני עמו לא רק במישור המעשי: הוא חדר לנימים העמוקים ביותר שבנשמות נתיניו, אשר כל מהלך חייהם ומחשבותיהם התנהלו משך 31 שנה, ואולי הרבה מעבר לזה, מתוך עמדה של הערצה, פחד, או חנופה כלפי האדון הכל יכול.

ואכן, הספר מתמקד בטרוחיו עצמו רק באחד משלושה סיפורים עיקריים שמרכיבים את עלילתו הסבוכה. הסיפור העיקרי השני מתרחש בימינו, והוא סיפורה של דמות דמיונית, אונְיָה קאפְּרָאל, עורכת דין דומיניקנית כבת חמישים העושה חיל מקצועי בארה"ב, וחוזרת לביקור בארצה לאחר היעדרות של 35 שנה. אביה מתואר כאחד השרים המקורבים ביותר לטרוחיו, אשר, מסיבות בלתי מוסברות, חינו סר בפני הרודן בחודשי שלטונו האחרון. מדוע נאלצה לברוח בנעוריה מהאי והחליטה לנתק את קשריה עם כל בני משפחתה, כולל אביה השוכב עתה כצמח לאחר אירוע מוחי? מדוע החליטה לחזור עכשיו ומה היא מחפשת בסנטו דומינגו? איך כל זה מתקשר עם טרוחיו ועם מעמדו הרם של אביה במימשלו? את סודה הנורא הקורא יכול להתחיל לנחש הרבה לפני שהוא נחשף בסוף הקריאה.

הסיפור השלישי הוא סיפורם של חבורת הקושרים, אשר חיסלו את טרוחיו כאשר היה בדרכו למפגש אהבים. כל אחד מהם, דמויות בדויות אך ריאליסטיות למדי, היה פעם, בדרך זו או אחרת, חלק מהמנגנון השלטוני וטרם את חלקו לקיומו וחיזוקו. ההתנקשות משמשת להם כפרה אישית על עוונותיהם, אך למרבה הצער המחיר שנאלצים לשלם לאחר שנתפסים ומעונים הוא גבוה ביותר: לא רק חייהם, אלא גם, במקרים רבים, חיי קרובי משפחה וחברים.

שלושת הסיפורים שזורים זה בזה, וכל אחד מהם שזור בהבזקים של זיכרון, שבונים במשותף ובהדרגה את התמונה המלאה. וארגס יוסה מביא כאן את טכניקת הכתיבה שלו לידי ביטוי עילאי, בְּשָׁל ומזוכך, שמצליח להציג את הטוטליות שבחויית הרודנות: חיי אונְיָה קאפְּרָאל, חיי המתנקשים, חיי המקורבים והפקידים – כולם עוצבו עד הפרטים הקטנים מתוך מערכת סבוכה של הפחדות ודחייה, הזדהות ושיתוף פעולה, עם השלטון.

וארגס יוסה גם עוסק ביחס המורכב והמשתנה של הכוחות החיצוניים למשטר הרודני: ארה"ב, מנהיגים אחרים ביבשת, והכנסייה הקטולית. בתחילת הדרך היה טרוחיו חביבם של כל אלה, אשר ראו בו הכוח שיבלום את התפשטות הקומוניזם. המצב השתנה מאוחר יותר, אך טרוחיו לעולם לא פחד מאוייבים פנימיים או חיצוניים, ובטח ביכולתו לגבור על כולם. כולם, מבלד אחד: הכנסייה. ידידו הארגנטיני חואן דומינגו פרון לימד אותו מנסיונו המר: עם הכנסייה הקטולית אסור לו להתעסק. ואכן: תחילתו של הסוף הגיעה בינואר 1960 כאשר הבישופים הדומיניקנים פרסמו מכתב גינוי לשלטונו של טרוחיו ושיטותיו. ה-CIA אשר טיפחה אותו בתחילת דרכו ותמכה בו לאורך כל השנים, הושיטה לבסוף עזרה ישירה למתנקשים, כאשר הבינה שאין הוא משרת עוד את האינטרסים שלה.

זו יצירת אמן שאת קריאתה אסור להחמיץ.